

Iš: K. Saja, *Klumpės*, Vilnius: Vaga, 1980;
K. Saja, *Rinkiniai raštai*, t. 2, Vilnius: Vaga, 1990.

PRATARMĖ

...Žmogus, kartais pats to nesuvokdamas, nuolat kovoja su slegiančiu vienatvės pojūčiu. Vaikystėj ir jaunystėj jį nustelbia draugų klegesys, paskui meilė <...>.

K. Saja „Baltas oželis”

Kazys Saja (g. 1932 06 27 Sklėrių kaime, Pasvalio rajone) 1948–1951 m. mokėsi Klaipėdos ŽŪT (agronomijos specialybės), 1952–1954 m. studijavo Klaipėdos mokytojų instituto Gamtos ir geografijos skyriuje, 1954–1958 m. – Vilniaus pedagoginiame institute lietuvių kalbą ir literatūrą.

Nuo 1956 m. žinomas kaip dramaturgas, prozininkas, publicistas.

1990–1992 m. buvo LR Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatas, greta kitų K. Saja pasirašė ir istorinį Kovo 11-osios Akta.

Lietuvos teatruose pastatyta per 20 K. Sajos dramos veikalų, tarp jų: „Septynios ožkenos”, „Mamutų medžioklė”, „Pranašas Jona”, „Ubagų sala”, „Šventėžeris”, „Devynbėdžiai” ir kt. Prozos knygos vaikams ir suaugusiems: „Klumpės”, „Klaidžiojimas”, „Po to, kai jie pavirto medžiais”, „Pasakysiu kaip draugui”, „Ei, slėpkitės!”, „Būrimas obuolių sėklom”, „Už nevarstomų durų”, „Rasi rasoje rasi”, „Stulpininkas”, „Lazdos išradimas” ir kt. Svarbiausi kūriniai suaugusiems publikuojami „Rinkinių raštų” dvitomyje (1990).

Rinkinys „Klumpės” – tai autobiografinė K. Sajos knyga apie tą vienatvės pojūtį, minėtą *motto*, atsiradusį anksti likus našlaičiu (o norint atsakyti, ar išlikusį per visą gyvenimą, reikia perskaityti ir vėlesnius rašytojo kūrinius), apie nutikimus, įsirėžusius į atmintį ir į širdį nuo vaikystės iki jaunystės: dažniausiai graudžiai juokingus, skaudžius, pamokomus; apie pirmąją meilę, trapią, tyrą, kartu kiek komišką žvelgiant iš laiko atstumo – panašių istorijų turbūt kiekvienas galėtų papasakoti, jei turėtų rašytojo talentą. Gal todėl „Klumpės”, kurių pirmas leidimas pasirodė 1958 m., tebeskaitomos iki šiol.

Rinkinio novelėse daug skaidrių mažo žmogaus pasaulėlio vaizdų: tik vaikystėje pupelės atstoja avelių ir karvučių bandą (nov. „Pirmoji ban-

da”), tik vaikystėje saldainis gali būti toks įstabiai gražus ir gardus – tai Kazio brolio Apolinaro nupasakota istorija paskutinėje, tarsi įrėminančioje rinkinį novelėje „Forget, forget...”.

„Pirmoji banda”, „Varlytė”, „Mano triušukai”, „Trys našlaičiai” byloja ir apie kiekvieno iš mūsų vaikystės išgyvenimus: apie vaikiškas baimes, nuogastavimus, geliančias nuoskaudas ir pastangas juos įveikti suvokiant (veikiausiai pasąmone, o ne vaiko sąmone), kad gyvenime teks įveikti dar daug ką, apie pirmus skaudžius patyrimus ir praradimus, apie mamos netektį ir našlaičio dalį, apie širdį jautrią, gerą ir širdį surambėjusią, žiaurią – nesvarbu, kam ją rodai, žmogui ar mažai varlytei, – apie tai, kad, deja, ne viskas šiame pasaulyje priklauso nuo mūsų gerų norų, valios, sukalbėtų poterių ar šventojo Antano užtarimo.

Palengva jaukiniesi tą suaugusiųjų pasaulį, dažnai neteisingą, nepažintą, ir pamazų daraisi „prijaukintas” (nov. „Forget, forget...”); visa, kas vyksta aplink, pradedi matyti ne vien savo, bet ir kitų akimis; „aš” virsta „mes”, susitapatinant su aplinka, ieškant joje vietos ir sau – atsitiesiant po vaikiško pasaulio pabaigą primenančių praradimų ir tvirtai atsilaikant prieš naujus likimo smūgius (nov. „Šuns mazgas” ir kt.). Plečiasi ir pasaulio ribos: iš gimtojo ar prieglobstį suteikusių kaimo erdvės iki Telšių, vėliau – ir iki Klaipėdos (nov. „Šuns mazgas”, „Sodo sargas” ir t. t.). Vienas po kito formuojasi gyvenimo šioje žemėje principai: privalai prisiimti atsakomybę už save ir už kitus, jeigu kas „ką padarė ne taip” (nov. „Dėdė Adomas”), privalai kiekvieną dieną, kiekvieną akimirką „nerimauti, kad per tą gyvenimo šurmulį ką nors netyčia nuskriausi, išduosi ar su neapykanta pastosi kelią”, privalai, patyręs nuoskaudą, tarti sau „užmiršk, užmiršk” (nov. „Forget, forget...”) ir vadovautis atjauta, atlaidumu, gerumu, meile, nors ir jaustumėsi dėl to esąs „pasmerktas”, – nes tik taip išliksi stiprus kaip Ažuolas ir atsilaikysi prieš visus likimo negandas (nov. „Po to, kai jie pavirto medžiais”).

Tai pirmieji žingsniai į savarankišką gyvenimą, kai stoji su juo akis į akį vėl vienas, be artimųjų greta esančio ir visad galinčio paremti peties, bet širdy jausdamas jų paramą ir žinodamas, kad ji visuomet bus. Dabar vis aiškiau regi ir supranti ne tik save, bet ir gretimais esančius žmones: dėdė Ignatą, tetą, bambeklę babūnę, dėdė Adomą, piktąjį mokytoją, val-

dytoją Vaitkevičių (nov. „Sodo sargas”), griežtąjį matematikos mokytoją Viržintą (nov. „Tik nepamiršk priskinti astrų...”).

Pavergiantys savo nuoširdumu pasakojimai apie pirmąją meilę (nov. „Tik nepamiršk priskinti astrų...”, „Klumpės”, „Sodo sargas”) – gal kiek naivoki šiandienos fone, su kaliošų, medinių klumpių, dantų milteliais balingam sportbačių rekvizitu, bet juk kalbantys apie tai, kas žmonijos istorijoje amžina: apie mažo žmogaus tapsmą dideliu žmogumi, apie metą, kai širdis tampa „pilna iki šiol neregėtos palaimos, nuostabos ir meilės viskam, kas dedasi aplink” (nov. „Sodo sargas”), apie žmogaus ryšį su žmogumi; ir kalbantys širdingai, nostalgiskai, poetiskai ir su humoru.

Toks jau yra K. Saja, kurio pluoštą novelių iš rinkinio „Klumpės” (Vilnius: Vaga, 1980) spausdiname šiame „Mokinių skaitinių” leidinyje. Šalia jų Autoriaus pageidavimu pateikiame du vėlesnių metų kūrinius „Baltas oželis” ir „Po to, kai jie pavirto medžiais” tikėdamiesi, jog jie ne viena paakins knygų lentynoje susirasti Kazio Sajos kūrybos tomelį.

Agnė Iešmantaitė